

ĐỌC SÁCH:

Cái đẹp trong cuộc sống và trong nghệ thuật¹

PGS Như Thiết là một trong những nhà nghiên cứu mỹ học nổi tiếng đầu tiên ở nước ta. Cuốn sách “Cái đẹp trong cuộc sống và trong nghệ thuật” của ông được nhà xuất bản Khoa học xã hội xuất bản năm 2002 là do một số nhà khoa học và bạn bè của ông sưu tập và giới thiệu nhân 3 năm ngày ông đi vào cõi vĩnh hằng. Đánh giá về ông, trong lời giới thiệu của cuốn sách, giáo sư Vũ Khiêu viết: “Như Thiết đã dành cả cuộc đời mình cho cái Đẹp-đẹp trong cuộc sống, trong nghệ thuật, trong mọi quan hệ của con người và cả ở chính bản thân mình”. Phải chăng 40 năm nghiên cứu Mỹ học của Như Thiết, từ khi tốt nghiệp đại học cho đến lúc qua đời, là 40 năm học tập nghiên cứu và sáng tạo, 40 năm vận dụng những điều cơ bản nhất của Mỹ học Mác-Lê nin vào những hiện tượng sinh động nhất trong cuộc sống và nghệ thuật” (sách đã dẫn, tr5).

Cuốn “Cái đẹp trong cuộc sống và trong nghệ thuật” có độ dày 424 trang. Ngoài “lời giới thiệu” của giáo sư Vũ Khiêu và phần phụ lục, cuốn sách có 3 phần chính là:

I : Cái đẹp với mỹ học

II: Cái đẹp trong cuộc sống

III: Cái đẹp trong văn học nghệ thuật

Phần “Cái đẹp với Mỹ học” gồm 7 bài viết là tập hợp những nghiên cứu lý luận cơ bản về mỹ học. Trong đó có một số bài viết có ý nghĩa quan trọng về mặt lý luận, là những viên gạch hồng góp phần xây dựng nên móng ban đầu của nền Mỹ học Việt Nam. Tác giả đã đi vào giải quyết những khía cạnh, những phạm trù cơ bản của nghiên cứu Mỹ học Mác - Lênin như: đối tượng thẩm mỹ, chủ thể thẩm mỹ, quan hệ thẩm mỹ. Điều đó được thể hiện ở các bài viết như: “Mấy vấn đề của Mỹ học Mác-Lê nin, một khoa học đang được hoàn thiện”; “Về một định nghĩa Mỹ học”; “Thế nào là đẹp”; “Bàn về cái nét”; “Cái duyên”.....

Phần “Cái đẹp trong cuộc sống” bao gồm 12 bài viết đã phần nào phản ánh

¹ *Cái đẹp trong cuộc sống và trong nghệ thuật*. Nxb Khoa học xã hội. Hà Nội -2002

những kết quả nghiên cứu khoa học của tác giả cũng như thể hiện một phong cách sống của nhà khoa học Như Thiết. Như Thiết luôn gắn lý luận với thực tiễn, nhất là ở những lĩnh vực, những vấn đề nóng bỏng liên quan đến vận mệnh của đất nước, dân tộc và nhân dân. Trong những giai đoạn lịch sử có tính bước ngoặt của dân tộc, Như Thiết luôn có những nghiên cứu khoa học tìm tòi và phát hiện cái đẹp, cái chân, cái thiện trong xu thế vận động của đời sống chính trị-kinh tế-xã hội của đất nước, như “Lựa chọn một lối sống trước muôn ngàn thử thách”; “Vài nét về giá trị thẩm mỹ trước bước ngoặt vĩ đại của lịch sử dân tộc”; “Chủ động củng cố và phát triển cái đẹp trong cuộc sống hiện nay”... Đặc biệt, Như Thiết rất quan tâm đến thế hệ trẻ. Bằng các nghiên cứu của mình, ông chia sẻ, đồng cảm và cổ vũ cho những lý tưởng sống-lý tưởng thẩm mỹ cao đẹp của thế hệ trẻ đất nước, như “Tuổi trẻ yêu thương và đấu tranh”; “Tuổi trẻ và yêu cầu bồi dưỡng thẩm mỹ”; “Cái đẹp và trang phục”.v.v.

Phần thứ III, “Cái đẹp trong văn học nghệ thuật” gồm 7 bài viết đi sâu vào nghiên cứu một lĩnh vực quan trọng của Mỹ học Mác-Lênin “nghệ thuật là biểu hiện cao nhất và hình tượng là khâu cơ bản” (Vũ Khiêu-sách đã dẫn, tr7)

Giáo sư Vũ Khiêu có những nhận xét xác đáng khi nói về Như Thiết, về phong cách sống và sự lao động sáng tạo của anh: “Như Thiết trước khi là nhà Mỹ học đã là một nghệ sỹ. Anh đàn giỏi hát hay, viết những câu văn đầy hình tượng. Anh giảng bài hoặc nói gì cũng luôn luôn được mọi người tán thưởng bởi anh có những mẫu chuyện nóng hổi từ cuộc sống kèm theo những câu hài hước đầy trí tuệ. Và có thể nói, anh là một nhà mỹ học bẩm sinh” (tr 9).

Nhất quán trong quan điểm học thuật, lý tưởng thẩm mỹ của Như Thiết rất sáng rõ trong chuỗi bài viết về văn học nghệ thuật. Trong những bài viết như: “Lý tưởng thẩm mỹ và hoạt động sáng tạo”; “Một số quan điểm thẩm mỹ về văn học nghệ thuật”; “Mấy suy nghĩ về tính tư tưởng trong thơ ca hiện nay”; “Về tiêu chuẩn của tính dân tộc trong tác phẩm văn nghệ”... , tác giả đã bàn luận một cách thấu đáo những khía cạnh, những phạm trù nghiên cứu cơ bản về lĩnh vực sáng tạo văn học nghệ thuật như : Tính thẩm mỹ, chủ thể và đối tượng sáng tạo, cá tính sáng tạo v.v...

Trong 40 năm hoạt động nghiên cứu khoa học, Như Thiết giành nhiều thời gian nghiên cứu chuyên ngành Mỹ học Mác-Lênin; sau này, khi chuyển về công tác ở Viện Xã hội học, các nghiên cứu về lý luận và lịch sử xã hội học; xã hội học gia đình; văn hóa và lối sống, anh cũng có nhiều đóng góp với nhiều bút danh khác nhau: Như Thiết, Tuấn Sơn, Trọng Vũ, Tố Mỹ.... Trước đây, Như Thiết đã cho xuất bản hai cuốn sách gây được tiếng vang trong giới học thuật là cuốn “Quan triệth tính Đảng trong Mỹ học và nghệ thuật” (Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội, 1973) và cuốn: “Đưa cái đẹp vào cuộc sống” (Nxb Sự Thật, Hà Nội-1986). Với cuốn “Cái đẹp trong cuộc sống và trong nghệ thuật” là một sự tiếp tục ghi nhận những đóng góp về hoạt động nghiên cứu khoa học của tác giả, mặc dù bây giờ anh không còn nữa.

Xin trân trọng giới thiệu cuốn sách với đông đảo bạn đọc gần xa. Đây cũng là một nén nhang tưởng niệm tác giả tròn 3 năm ngày anh ra đi.

TRƯƠNG NHÂN HUYỀN

Gia đình những vấn đề của gia đình hiện đại¹

Gia đình được coi là hình thức cơ bản nhất của tổ chức xã hội, là tế bào của một xã hội. Người ta luôn kỳ vọng rằng gia đình là một tổ ấm, là chỗ dựa về mặt vật chất và tinh thần đối với mỗi thành viên trong gia đình. Với sự biến đổi nhanh chóng của các quan hệ xã hội, gia đình cũng có những sự thay đổi đáng kể và mang trong nó đặc tính của gia đình hiện đại. Đã có khá nhiều công trình nghiên cứu khoa học về sự biến đổi của gia đình hoặc nghiên cứu gia đình dưới lăng kính của giáo dục học, tâm lý học, kinh tế học. Chuyên khảo về “Gia đình và những vấn đề của gia đình hiện đại”^{*} của Tiến sỹ Trần Kim Xuyên đã có một sự phát triển mở rộng trong việc phản ánh các vấn đề của gia đình hiện đại Việt Nam trong sự so sánh với thế giới. Đặc biệt, tác giả cũng đã đưa ra một số dự báo tương lai gia đình.

Cuộc cách mạng nữ giới đã nâng cao vai trò của người phụ nữ, phụ nữ ngày càng đóng góp nhiều cho xã hội thông qua lao động của bản thân, giúp họ có khả năng tồn tại độc lập đối với người đàn ông. Sự biến đổi về gia đình là có lợi hay là hại? Dung hòa giữa cái lợi và cái hại của sự biến đổi này ra sao? Đó là những điểm mà cuốn sách muốn hướng tới.

Nội dung cuốn sách gồm hai phần.

Phần I, Hiểu và nghiên cứu gia đình thế nào cho đúng – một sự tranh cãi kéo dài. Trong phần này, tác giả trình bày những tranh luận về những vấn đề chung nhất có liên quan đến những thành quả nghiên cứu xã hội học về gia đình trong quá khứ và hiện tại, những cơ sở lý luận và phương pháp luận trong nghiên cứu xã hội học về gia đình.

Mầm mống về những nghiên cứu đầu tiên về gia đình đã xuất hiện trong các tác phẩm của các nhà tư tưởng cổ đại. Trong suốt chiều dài lịch sử của quá trình nhận thức về con người và các thiết chế của xã hội loài người, các lý thuyết nền tảng về gia đình được bàn luận, tranh cãi, có những thay đổi và hoàn thiện hóa. Từ thời kỳ cổ đại, trung đại với những gương mặt tiêu biểu có những kiến giải về học thuyết

¹ Trần Thị Kim Xuyên: *Gia đình và những vấn đề của gia đình hiện đại*. Nxb Thống kê - 2002.

gia đình như Platon, Aristot, Democrist, bức tranh về gia đình là những mô tả về mô hình gia đình kiểu “phụ hệ” (tính vĩnh cửu của kiểu gia đình phụ quyền) và hôn nhân chung vợ mà sau này được phát triển thành khái niệm quần hôn.

Quan điểm về gia đình phụ quyền là một tế bào nguyên sơ của xã hội tiếp tục tồn tại và chiếm vị trí độc tôn trong thời kỳ cận đại. Những quan điểm về gia đình của các tác giả như Bachofen đưa ra vào năm 1861, theo đánh giá của Ăngghen mang tính bước ngoặt trong cách nhìn nhận về các mối quan hệ, ảnh hưởng và vai trò khác nhau của nam giới và nữ giới trong gia đình. Năm 1886 Morgan cho ra đời cuốn “hệ thống thân tộc và thích tộc của gia đình” và cuốn “xã hội cổ đại” khởi nguồn từ những nghiên cứu và quan sát của ông về người da đỏ ở Ha – Oai và ở nước Mỹ. Sơ đồ về quá trình phát triển của mô hình gia đình được hình thành từ : bầy người, gia đình huyết tộc, gia đình Punalua, gia đình đối ngẫu, gia đình phụ hệ.

Kế thừa và có sự phát triển về mặt phương pháp luận duy vật lịch sử, Ăngghen đã viết tác phẩm “Nguồn gốc của gia đình, chế độ tư hữu và nhà nước”. Thế kỷ 20 chứng kiến sự hình thành của ngành xã hội học gia đình và sự du nhập, phát triển của xã hội học gia đình ở Việt Nam.

Những tranh luận khoa học để tìm ra một định nghĩa hoàn chỉnh về gia đình và được nhiều người chấp nhận là cả một công việc khó khăn. Trong chương II, tác giả đã trình bày khá đầy đủ các quan điểm về định nghĩa gia đình của các nhà khoa học trong nước và quốc tế trong chuyên ngành nhân học, dân tộc học, xã hội học. Đối tượng của xã hội học gia đình được khái quát dựa trên các kết luận khoa học về thực tế xã hội và cả bằng các nghiên cứu thực nghiệm xã hội. Xã hội học gia đình nghiên cứu mối quan hệ bên trong gia đình cũng như mối quan hệ qua lại với các nhóm cũng như các thiết chế khác. Đồng thời, chuyên ngành này cũng tập trung miêu tả, phát hiện, giải thích trật tự của hệ thống gia đình, cơ cấu gia đình, chức năng gia đình và sự biến đổi của nó. Có mối quan hệ chung trong việc lấy gia đình là đối tượng tập trung nghiên cứu của các chuyên ngành khoa học như xã hội học và y học, tâm lý học, kinh tế học, luật học, giáo dục học.

Trong chương III, Những thành tố cơ bản trong nghiên cứu xã hội học gia đình. Tác giả đã nêu lên những các tiếp cận thường được sử dụng trong nghiên cứu xã hội học gia đình theo hướng: “Coi gia đình như một thiết chế xã hội hay như một nhóm xã hội nhỏ trong đó các thành viên liên quan với nhau bởi các mối quan hệ hôn nhân và họ hàng, bởi sự chung sống và có trách nhiệm đạo đức đối với nhau” (trích sách tr 58) . Cách tiếp cận gia đình như một hệ thống hoặc tiếp cận dưới góc độ lối sống. Các phạm trù về lý thuyết hôn nhân gia đình gồm các yếu tố : 1. Điều kiện sống của gia đình; 2 Cấu trúc gia đình; 3 Chức năng gia đình; 4 Lối sống gia đình; 5 Nếp nghĩ, hệ tư tưởng; 6 Sự thành công trong sự vận hành của gia đình; 7 Các giai đoạn trong chu trình sống của gia đình. Chương VI là chương được Tiến sỹ Trần Kim Xuyên dành để viết về các phương pháp và kỹ thuật nghiên cứu của xã hội gia đình, thao tác hóa khái niệm và xây dựng chỉ báo trong nghiên cứu.

Phần II, Những vấn đề của hôn nhân và gia đình trong xã hội hiện đại. Phần

thứ hai trình bày những kết quả phân tích thứ cấp dựa trên những cứ liệu nghiên cứu lý luận và thực nghiệm của các tác giả khác nhau trên thế giới và của Việt Nam. Đồng thời chuyên khảo cũng trình bày một số kết quả nghiên cứu thực nghiệm về hôn nhân và gia đình do chính tác giả thực hiện trong những năm gần đây.

Sự biến đổi các hình thái hôn nhân và gia đình trong lịch sử được tác giả minh chứng qua những cứ liệu nghiên cứu dân tộc học trong quá khứ. Bản chất và ý nghĩa của hôn nhân thay đổi khi có sự biến đổi trong đặc tính của các yếu tố môi trường họ hàng, thị tộc và cộng đồng. Theo đánh giá của chuyên khảo thì xu hướng kết hôn và nền tảng của gia đình hiện đại mang tính độc lập và tự chủ hơn của những thành viên người nam và nữ, chủ yếu dựa trên cơ sở tình cảm. Tuy nhiên, gia đình hiện đại theo các quan sát và nghiên cứu thì nó ngày càng trở nên kém bền vững.

Trong một thế giới hiện đại với tốc độ thay đổi nhanh chóng các giá trị nền tảng, con người ngày càng sống trong môi trường gắn liền với sự thay đổi trong quan hệ, cách thức tương tác giữa các nhân tố cá nhân và nhóm người. Khủng hoảng trong hôn nhân gia đình và những hệ quả của nó đang là vấn đề trọng tâm được nhiều quốc gia quan tâm. Có một xu hướng thay đổi trong nhận thức của giới trẻ về hôn nhân, gia đình; những người sẽ đóng vai trò trong quan hệ hôn nhân. Và đối với một quốc gia có dân số trẻ như Việt Nam thì các vấn đề về hôn nhân gia đình trở thành vấn đề trọng tâm. Có thể nói, các vấn đề về quan hệ tình dục tiền hôn nhân đang gia tăng, tuy vậy những thông tin truyền thông giáo dục giới tính mới chỉ đến với một bộ phận người trong nhóm chính thức và ở mức độ còn hạn chế. Vai trò của người cha người mẹ trong gia đình hiện đại cần được hiểu cho đúng với các chức năng được gán cho các cá nhân đó. Sự thiếu hụt của một trong hai yếu tố đó đều làm suy yếu các chức năng của gia đình và ảnh hưởng về tâm lý, tổn thương đến các thành viên. Nội dung trong chương sách bao quát tất cả những lý do gây nên sự khủng hoảng trong hôn nhân như các lý do về mâu thuẫn gia đình, nạn bạo lực trong gia đình (có thể xảy ra đối với nữ giới hoặc trẻ em).

Trong chương cuối, từ những phân tích những kết quả nghiên cứu ở phía bắc và nghiên cứu tại xã Tân Tạo – Thành phố Hồ Chí Minh cho thấy có sự ảnh hưởng của biến đổi xã hội đến vai trò giới trong gia đình. Nền kinh tế thị trường tạo cơ hội cho sự thay đổi trong: vai trò của nam và nữ trong lao động sản xuất; vai trò về quyền lực của người nam và nữ; đóng góp vào kinh tế chung của gia đình; vai trò kép của phụ nữ.

Có thể nói, cuốn chuyên khảo “Gia đình những vấn đề của gia đình hiện đại” là những kết quả nghiên cứu khá đầy đủ và cập nhật những vấn đề về sự thay đổi của gia đình hiện đại. Những cứ liệu được chọn lọc kỹ lưỡng, giàu tính thuyết phục là những tư liệu khoa học tham khảo hữu ích đối với những người làm xã hội học và đặc biệt là những nhà xã hội học nghiên cứu gia đình.

HỒ KIM